

Türk dünyasına səslənən “Qardaş qələmlər”in Nizami Gəncəvi sayı

Təhminə Bədəlova
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Nizami Ganjavi issue of "Brotherly Pens" addressed to the Turkic world

The celebration of the 880th anniversary of the great Azerbaijani poet Nizami Ganjavi after the Great Patriotic War is a vivid manifestation of President Ilham Aliyev's proclamation of 2021 as the Year of Nizami Ganjavi. The events and the work done shows the desire of every Azerbaijani lover, Nizami poetry lover to contribute to this Year within their capabilities. The events held and the works demonstrate the desire of every Azerbaijani, a lover of Nizami's poetry, to contribute to this year within the framework of their capabilities. Naturally, ANAS Institute of Literature after Nizami Ganjavi, which is the main center of scientific research in the field of literature and literary criticism in our republic and bears the name of the great poet, honorably and responsibly fulfills its main leading mission in this work.

Ötən ilin payızında Azərbaycan xalqının işğala son qoyan qalibiyyətli Vətən müharibəsindən sonra dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin 880 illik yubileyinin təkcə ölkə miqyasında deyil, dünyanın azərbaycanlılar yaşayan hər bir məmləkətində böyük şövlə qeyd edilməsi ilk növbədə Respublika Prezidenti İlham Əliyevin 2021-ci ili “Nizami Gəncəvi ili” elan etməsinin canlı təzahürüdür. Keçirilən tədbirlər, görülən işlər hər bir Azərbaycan sevdalısının, Nizami poeziyasevərinin bu ilə öz imkanları çərçivəsində töhfə vermək arzusunu göstərir. Təbii ki, respublikamızda ədəbiyyat və ədəbiyyatşünaslıq sahəsindəki elmi tədqiqat işləri və araşdırmaların əsas ocağı olan və dahi şairin adını daşıyan AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu bu işlərdə də əsas istiqamətverici missiyasını şərəf və məsuliyyətlə

yerinə yetirməkdədir. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti, Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru akademik İsa Həbibbəylinin təşəbbüsü ilə 2014-cü ildə Nizamişünaslıq şöbəsinin fəaliyyətinin yenidən bərpa edilməsi, şöbənin kadr potensialının gücləndirilməsi istiqamətində atılan əməli addımlar da bütövlükdə bu qədim ənənələrə malik elm ocağını və tədqiqat istiqaməti bilavasitə Nizami Gəncəvinin həyat və yaradıcılığının müstəqil, suveren dövlət təfəkkürü ilə, azərbaycançılıq ideyaları mövqeyindən, yeni əldə edilən əlyazmalar

əsasında öyrənilməsi olan Nizamişünaslıq şöbəsini “Nizami Gəncəvi ili”ndə, haqlı olaraq, elmi nizamişünaslığın əsas koordinasiya mərkəzinə çevirmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, institutun direktoru, akademik İsa Həbibbəylinin təklifi və elmi redaktorluğu, Nizamişünaslıq şöbəsinin müdiri, AMEA-nın müxbir üzvü Nüşabə Araslının rəhbərliyi ilə şöbədə “Sənətkarın elmi pasportu” seriyasından “Nizami Gəncəvinin həyat və yaradıcılığı” monoqrafiyası nəşrə hazırlanmış, sovet dövründə cəmi bir neçə sayı işıq üzü görmüş “Nizami Gəncəvi almanaxı”nın mütəmadi və davamlı nəşrinə başlanılmışdır. Bundan başqa, dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi ilə əlaqədar beynəlxalq layihələrdə Nizamişünaslıq şöbəsinin iştirakı təmin olunmuşdur. Belə ki, Şota Rustaveli adına Gürcüstan Ədəbiyyat İnstitutu ilə birgə “Nizami və Şota Rustaveli” monoqrafiyasının hazırlanması, ingilis və gürcü dillərində Tbilisidə nəşr olunması (Project (N FR17_109), <http://literaturatmcodeoba.tsu.ge/rust-nizam.pdf>) Nizamişünaslıq şöbəsinin mühüm nailiyyəti hesab oluna bilər. Hazırda isə “Nizami Gəncəvi ensiklopediyası”nın hazırlanması üzərində işə başlanılmışdır ki, indi həmin istiqamətdə sistemli tədqiqatlar davam etdirilir. Ədəbiyyat İnstitutunun bilavasitə təşəbbüsü və iştirakı ilə dünyanın bir çox nüfuzlu elmi jurnallarında dahi Azərbaycan şairinin yaradıcılığına həsr edilmiş elmi məqalələr dərc olunur.

Ayrı-ayrı milli-mənəvi dəyərlərin bir araya gəldiyi dünya ədəbiyyatının tərkib hissələri (milli ədəbiyyatlar) arasında əlaqələr qarşılıqlı mədəni mübadilə və zənginləşmə üçün nə qədər faydalı olsa da, eyni kökdən qaynaqlanan söz-düşüncə sənətinin budaqlarının bağlılıq münasibətlərinin araşdırılması, hər şeydən əvvəl, soy kökü unutmamaq, genetik yaddaşı oymaq və gələcək nəsillərə ötürmək baxımından olduqca əhəmiyyətli nüanslardandır. Türk dünyasında həmin missiyanı ardıcıl olaraq böyük sevgi hissi ilə yerinə yetirən və bu şərəfli işi öz çiyinlərinə götürən nəşr örnəklərindən biri də Türkiyədə görkəmli yazıçı və publisist Yakup Öməröğlunun rəhbərliyi ilə uğurla fəaliyyət göstərən Avrasya Yazarlar Birliyinin “Qardaş qələmlər” aylıq ədəbiyyat dərgisidir. Bütün Türk dünyasına səslənən və demək olar ki, planetimizdəki türklərə ünvanlanan dərgi özünü daha əvvəl nəşr olunmuş “Qardaş Ədəbiyyatlar”ın mənəvi xələfi hesab edir. Dərginin ilk sayında Ali Akbaş oxuculara müraciətlə yazırdı: “İnsan, dünyayı tanımaya öncə kendisindən başlar. Bu boşluğu daha öncə kıymətli ilim adamımız Prof. Dr. Yavuz Akpınar’la gənc yaşda kaybettiğimiz yiğit insan avukat İbrahim Bozyel’in çıkardığı Qardaş Edebiyatlar dolduruyordu. Fakat Yavuz Bey’in akademik çalışmalarının yoğunluğu dolayısıyla bu dergi bir süredir yayımına ara vermiştir. Onların hizmetini saygıyla anıyor ve bu bayrak yarışına onların kaldığı yerden devam etmek üzere yola çıkıyoruz”.

Baş redaktorun və bütün redaksiya heyətinin qeyrəti və səyləri nəticəsində “Qardaş qələmlər” bu gün Türk dünyasının ən önəmli ədəbiyyat dərgilərindən birinə və dünyanın dörd bir yanındakı türk qələm əhlinin bir araya gəldiyi, özünü ifadə etdiyi nüfuzlu mətbu orqanına çevrilmişdir. Dərginin nəşrə başlamasının on illiyi (120 sayı) münasibətilə bu yolda görülən işlər barədə oxuculara böyük fərəh hissilə verilən “hesabatda” deyilir: “Bir grup arkadaşın samimi gayretləri ilə çıktığımız yolda, her ay yeni bir heyecanla hazırladık dergimizi. Dergi merkezinde bizim yaşadığımız heyecanı Türk Dünyasının dört bir yanından yazar dostlarımız bizimle aynı duyguları paylaşmasaydı, çevirmen arkadaşlarımız edebiyatlarımız arasından altın köprüler kurmak için sabahlara kadar güzel uykularına kıyıp gayret göstermeselerdi bu uzun maratonu koşmamız mümkün değildi”.

“Qardaş qələmlər” jurnalının hər nömrəsinin internet səhifəsi hazırlanaraq dünya oxucularına, Yer üzündə türk dilində danışılan geniş coğrafiyaya təqdim edilir. Dərgi müntəzəm olaraq ədəbiyyat üzrə müsabiqələr təşkil edir və bu yarışmaların mükafatlandırma mərasimləri Türk dünyasının müxtəlif məmləkətlərindən olan yazarlar arasında qırılmaz əlaqələrin yaradılmasına vəsələ olur.

“Qardaş qələmlər” yaranarkən qarşısına çox müqəddəs bir məqsəd qoymuşdur: Türkiyədə yayınlanan digər dərgilərdən fərqli olaraq bütün Türk dünyasına, türklərin yaşadıkları çox geniş əraziyə səslənərək eyni kökdən, eyni soydan olan, lakin taleyin ayrı saldığı türk ulusları arasında əlaqələri canlandırmaq və daha da yaxınlaşdırmaq: “Ayrıca asırlardır kader birliği ve tatlı bir

ünsiyet peyda ettiğimiz Balkanlardan Kafkasya'ya, Cezayir'e, Tunus'a kadar uzanan bir kültür ve gönül havzasına, Osmanlı coğrafyasına seslenecek ve oralardan yankılar alacaktır". Dərginin bugünkü fəaliyyəti onun öz qarşısında qoyduğu məsul vəzifələri yorulmadan, türk dünyasına böyük sevgi hissləri ilə və uğurla yerinə yetirdiyini sübut edir.

Avrasiya Yazarlar Birliyinin AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu ilə də sıx əlaqələri vardır. Birliyin sədri, "Qardaş qələmlər" in redaktoru Dr. Yakup Öməröğlunun Ədəbiyyat İnstitutunun Fəxri Dostu elan edilməsi və bu münasibətlə diplomun məhz institutun direktoru akademik İsa Həbibbəyli tərəfindən Ankarada Avrasiya Yazarlar Birliyini ziyarət zamanı təqdim edilməsi də bunun əyani təcəssümü oldu. Bundan başqa, Kastamonu Universitetinin professoru, dr. Orhan Söyləməz və Uludağ Universitetinin professoru dr. Cengiz Alyılmazın institut tərəfindən layiq görüldükləri "İlin elm adamı" diplomları da Türkiyəyə həmin ziyarət zamanı təqdim edilmişdir.

Dünyanın 30-a yaxın ölkəsində (Almaniya, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Bolqarıstan, Hollandiya, İraq, Qazaxıstan, Makedoniya, Rumıniya, Ukrayna və s.) fəaliyyətlə məşğul olan, Asiya Ölkələri Yazarlar Forumu, Avropa Mədəniyyət, Sənət və Ədəbiyyat Akademiyası, Cənubi Avropa Yazarlar Birliyi, Avropa Ədəbiyyat Forumu, Türk Dünyası Ədəbiyyat Dərgiləri Forumu kimi Beynəlxalq təşkilatların üzvü olan Avrasiya Yazarlar Birliyinin 40-dan çox ölkədə yayılan "Qardaş qələmlər" dərgisinin Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nizami Gəncəvi ad. Ədəbiyyat İnstitutu ilə əməkdaşlığının ən əhəmiyyətli və təqdirəlayiq nəticəsi isə dərginin ayrıca bir sayının (Haziran-İyun 2021, sayı 174) dünya ədəbiyyatının böyük dühalarından olan, türk təfəkkürü və düşüncəsi, habelə özünəməxsus fərqli ifadə vasitəsi ilə fars şeirinə yeni tərz gətirən XII əsr dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin 880 illik yubileyinə həsr edilməsi oldu.

"Qardaş qələmlər" jurnalının naşiri və redaktoru Yakup Öməröğlunun da qeyd etdiyi kimi, "Qardaş qələmlər" in özəl sayının Azərbaycan şairi Nizami Gəncəviyə həsr olunması təşəbbüsünü AMEA Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, akademik İsa Həbibbəyli irəli sürmüş və təklif dərginin redaksiya heyəti tərəfindən məmnunluqla qarşılanmışdır. Nəticədə hər iki tərəfin – həm Azərbaycan, həm Türkiyə alimlərinin, redaktor, tərcüməçi, dizayner və digərlərinin əməyinin bəhrəsi olaraq yüksək elmi səviyyədə hazırlanmış məqalələrin yer aldığı, gözəl tərtibatda dizayn edilmiş jurnalın nümunəvi bir sayı ərsəyə gəlmişdir. Yakup Öməröğlu bütün sayılarda olduğu kimi, "Büyük Azərbaycan Şairi Nizâmî" Gencevî'nin Doğumunun 880. Yılı Anısına" sərlovhəsi ilə işıq üzü görən xüsusi buraxılışdakı təqdimat yazısında da dərginin səhifələrində təmsil olunan məqalələr haqqında oxuculara ümumiləşdirilmiş məlumat vermişdir.

Akademik İsa Həbibbəylinin "Böyük Azərbaycan Şairi Nizami Gəncəvi" məqaləsi ilə açılan dərgidə akademik Teymur Kərimlinin "Nizami və Şekspir", AMEA-nın müxbir üzvü Nüşabə Araslının "Orta çağ Türk şeirində Nizamidən iqtibaslar", professor İmamverdi Həmidovun "Nizami Gəncəvinin ilk və layiqli xələfi", elmlər doktorları Əlizadə Əsgərlinin "Xəlil Rza Ulutürkün tərcümələrində Nizami Gəncəvi sənəti", Pərvanə Bəkirqızının "Nizami Gəncəvinin "İskəndərnamə" əsərində mifoloji tiplər və motivlər", dosentlər Zəhra Allahverdiyevanın "Nizami Gəncəvinin nəsil şəcərəsi haqqında araşdırma", Yelena Teyerin "A.Zayaçkovskinin Nizami Gəncəvi ilə Qızıl Orda şairi Qütbün "Xosrov və Şirin" əsərlərinin" qarşılıqlı təhlili", Aygün Bağırılın "Səməd Vurğunun gözündən Nizami Gəncəvi", Vəfa Hacıyevanın "Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin dünyagörüşünə dair", Əzizağa Nəcəfzadənin "Nizamişünaslıqda Nizamının türklüyü", Təhminə Bədəlovanın "Nizami və Həqiri Leylilərini birləşdirən xətt: Türk təfəkkürü", Xuraman Hümətovanın "Nizami Gəncəvi və Yunus Əmrə sənətində ortaq fikirlər", Fəridə Vəliyevanın "Nizami Gəncəvi və Hacı Bektaşlı Vəli" və Hürnisə Bəşirovanın "Nizami Gəncəvinin "Leyli və Məcnun" məsnəvisinə təkrar baxış" məqalələri ilə yanaşı, tanınmış Türkiyə ziyalılarından professor, dr. Mustafa İsenin "Dünya'da aydınlarının böylesinə uzun erimli yıldönümlərini kutlayan millet sayısı çok az" başlığı ilə verilən müsahibəsi, professor Ahmet Kartalın "Genceli Nizâmî'nin Mesnevîlerinde "Türk" Kavramı" və elmlər doktoru Aynur Beşkonakın "Dokuz Asırlık Çınar: Nizâmî Gencevî" məqalələri yer almışdır. Sərlovhələrdən də aydın görünür ki, dərginin bir sayının imkanları daxilində şairin nəsil şəcərəsi və həyatından

tutmuş, yaradıcılığının ən səciyyəvi məqamları və özündən sonrakı ədəbiyyata təsiri məsələlərinədək müxtəlif mövzular əhatə olunmuşdur.

Akademik İsa Həbibbəylinin “Böyük Azərbaycan Şairi Nizami Gəncəvi” məqaləsi “birincilik-bələdçilik missiyasını” yerinə yetirərək dahi söz sənətkarının bütün yaradıcılığı haqqında ətraflı məlumat verir, maraqlı faktlara toxunur. Xüsusilə, alimin “Şərqdən doğan ədəbiyyat günəşi” adlandırdığı Nizaminin Azərbaycan Atabəyi Qızıl Arslanla Naxçıvanda, Batabat yaylağında görüşməsinə, dövrünün məşhur sənətkarı, Şərq intibah memarlığının görkəmli nümayəndəsi Əcəmi Naxçıvani ilə ünsiyyətdə olmasına dair ehtimallar üzərində apardığı dəqiqləşdirmələr şairin həyatının vacib məqamlarının öyrənilməsi baxımından əhəmiyyətlidir. Akademik İsa Həbibbəylinin təqdimatında Nizami Gəncəvinin həyat və yaradıcılığının azərbaycançılıq işığında araşdırılması dahi sənətkarın nəsil şəcərəsi, tərcümeyi-halı və irsinə müasir elmi təfəkkür əsasında obyektiv qiymət verilməsinin əməli nümunəsidir. Bütün yaradıcılığı və şəxsiyyəti ilə, humanizm və ədaləti ilə, türk düşüncəsi və vətənevərlik ideyaları ilə bəşəri olduğu qədər də milli olan, “Şərq dünyasının və Azərbaycanın Qərb ölkələrində və ümumiyyətlə, dünyada ən böyük yol göstəricisi” (“Qardaş qələmlər”, sayı 174, səh. 5) sayılan Nizami Gəncəvi irsinin müxtəlif problemlərinə işıq salan alimin gəldiyi mühüm nəticə həm də Yer kürəsinin hər bir güşəsində şairin yaradıcılığı ilə məşğul olan düşüncə və qələm sahiblərinə ünvanlanmış mesajdır: “Azərbaycan dünya nizamişünaslıq elminin əsas mərkəzidir. Bununla bərabər, hansı dildə yazılırsa yazılsın, hansı dildə öyrənilib oxunulursa oxunsun, Nizami Gəncəvinin əsərləri Azərbaycan ruhunun yüksək sənətkarlıqla ifadəsindən ibarətdir” (“Qardaş qələmlər”, sayı 174, səh. 12).

Yazı üslubu, problemə yanaşma metodu, milli ədəbi hadisələri dünya ədəbi prosesi ilə əlaqələndirmə bacarığı və bir sıra özəllikləri ilə yazılarında hər zaman fərqlənən akademik Teymur Kərimlinin dərgidə yer alan “Nizami və Şekspir” məqaləsi “Nizaminin vətəni dünya, milliyyəti insanlıqdır” prinsipinin ən inandırıcı elmi izahını ortaya qoyur. Dünyanı bir bütöv, dünya ədəbiyyatını isə vahid bir qanunauyğunluğa tabe olan hadisə kimi götürən müəllif bəşər tarixinin fərqli milli dəyərlər və inanclar, tarixi-coğrafi şərait və sosial durumda yetişən iki böyük zəka sahibinin təfəkkür özəlliklərini, dünyabaxışını və bunların ifadəsi kimi bədii yaradıcılıqlarını qarşılaşdırarkən bütün sadalanan müxtəlifliklərə baxmayaraq insan düşüncəsindəki yaxınlıqları müşahidə edir və bunun elmi izahını axtarmağa çalışır. Akademik Teymur Kərimli Nizami və Şekspirin həyatı və dövrü arasında bəzi paralellər qurur və insanın hər yerdə - şərqdə, qərbdə, cənubda və şimalda da – insan olduğu fəlsəfəsindən doğan qənaətini bu fikirlərlə tamamlayır: “Nitekim dünya edebiyatının iki devinin Doğu və Batı’yı təmsil edən ama aslında tüm insanlığı kapsayan yapıtları arasında çizilən bəzi paralelliklər, kultürlərin hermetik olmadıklarını (O.Spengler – A.Toynbee), ancak birbirine açık olduklarını ve birbirlerinin başarısından faydalandıklarını bir kez daha kanıtlamaktadır” (“Qardaş qələmlər”, sayı 174, səh. 18).

Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun Nizamişünaslıq şöbəsinin müdiri, AMEA-nın müxbir üzvü Nüşabə xanım Araslının “Orta çağ Türk şeirində Nizamidən iqtibaslar” adlı məqaləsi nəzəri yanaşmaları və yeni faktik materialları ilə nizamişünaslıq elmini daha da zənginləşdirməyə xidmət edir.

Dosent Zəhra Allahverdiyevanın “Nizami Gəncəvinin nəsil şəcərəsi haqqında bir araşdırma” məqaləsində tarixi və ədəbi qaynaqlara, şairin öz əsərlərinə, müasirlərinin və xələflərinin yazılarında istinadlara əsaslanaraq Nizami Gəncəvinin milli kimliyi, adı, ünvanı, təxəllüsü, babası, atası, anası, dayısı, qardaşı, uşaqları haqqındakı səhih məlumatlar araşdırılıb incələnmişdir.

Adları çəkilən digər Azərbaycan alimləri də vətən oxucuları arasında kifayət qədər tanınmış elm adamları olduqları və əsərləri geniş yayıldığı üçün hər bir məqalədən ayrıca geniş bəhs etməyib Türkiyə alimlərinin fikir və mülahizələri, Nizami Gəncəvi yaradıcılığını araşdırarkən tutduqları mövqe və s. üzərində qısaca dayanmaq, zənnimizcə, əhəmiyyətli olardı.

“Türk Dünyasının Aksakalı” şərəfli ünvanı ilə təqdim olunan Mustafa İsenin xalqımıza və ümumilikdə Türk millətinə sevgi dolu, lakin ən önəmlisi tərəfsiz, elmi faktlara əsaslanan fikirlərindəki fərqli məqamlar maraqlı doğurur. Əvvəla, qeyd edək ki, XI-XII əsrlər həmişə

Azərbaycan tarixinin siyasi-iqtisadi baxımdan ən mürəkkəb, hətta ən keşməkeşli dövrü kimi xarakterizə olunmuşdur. Tarixi vəərəqlədikcə qüdrətli Səlcuq imperiyasının parçalanması ilə ara müharibələrinin, daxili çəkişmələrin artması səbəbindən iğtişaların bitib-tükənmədiyi bir dönmə ilə üz-üzə qalırıq. Lakin nə qədər təzadlı olsa da, məhz siyasi-inzibati parçalanma şeir sənətinin, xüsusilə klassik qəsidə janrının inkişafına olduqca əlverişli şərait yaratmış oldu. Belə ki, ayrı-ayrı vilayətlərdə özlərini hakim elan edən əyanlar saraylarında onların fəaliyyətini mübaliğəli şəkildə qələmə alıb şöhrətlərini yayan və adlarının tarixdə qalmasına səbəb olan şairlər dəstəsi (bəzən onların sayı yüzlərlə olurdu: məsələn, tarixi mənbələrin yazdığına görə, Sultan Səncərin sarayında bütün hakimiyyəti dövründə 400-dən çox şair yaşamışdır) yaşayıb fəaliyyət göstərirdi. Professor Mustafa İsen də həmin dövrdə məhz ədəbiyyat və mədəniyyətin xüsusi inkişafını yada salır: “Bugün bizim də kabulləndiyimiz yüzillik təsniflərinə görə bu evrələri içine alan Ortaçağ məlum karanlıq kelimesi ilə tanımlanır. Oysa bizim bu dövrlərimiz ən aydınlıq dövrlərimiz. Hem içində yer aldığımız İslam mədəniyyətinə hem də Dünya uygarlığına katkıda bulunan çox önəmli bilim, mədəniyyət, sənət adamlarımız var. Nizâmî, bunlardan biri” (“Qardaş qələmlər”, sayı 174, səh. 47). Dərginin müəssisi qeyd edir ki, şairin məsnəvilərini həsr etdiyi məmduhları – Səlcuqlu hökmdarı II Togrul, Ərzincan hakimi Fəxrəddin ibn Davud, Azərbaycan atabəylərindən Məhəmməd Cahan Pəhləvan, Qızıl Arslan, Marağa hakimi Əlaəddin Körpə Arslan və başqaları kimi türk hökmdarları Nizaminin qələmi sayəsində bu gün tarixdə daha çox anılırlar. Bu məqamda Nizaminin “Sirlər xəzinəsi”ni dəyərləndirən Fəxrəddin Bəhram şahın sözləri yada düşür: “Şah mükafat olaraq şairə beş min dinar qızıl, yüklənmiş beş at, beş qatır və zinətlə tikilmiş fəxri geyimlər göndərir. O, bu kitabı çox tərifləyərək deyir: “Mümkün olsaydı, şeirlə mirvari kimi düzülən bu kitabı mükafat və bəxşiş olaraq böyük xəzinə göndərirdim. Çünki həmin kitabın sayəsində mənim adım dünyada daimi yaşayacaqdır” (Bünyadov Ziya. Azərbaycan Atabəyləri dövləti (1136-1225). Bakı, “Elm”, 1988, səh. 255-256). Müsahibədə Şərq ədəbiyyatına, xüsusilə orta əsrlər türk ədəbiyyatına Nizami poeziyasının təsiri, Şərq ədəbiyyatında Nizami yaradıcılığının rolu və nəhayət, dövrün poetik zövqü və tələblərinin şairin irsində əksini tapan məqamlar barədə professor Mustafa İsenin qiymətli fikirləri ilə tanış olmaq imkanı qazanırıq. Bu, Nizami Gəncəvinin şəxsiyyətinə və sənətinə Türkiyədən baxışı aydın şəkildə əks etdirən əhəmiyyətli bir tədqimatdır.

“Qardaş qələmlər”in Nizami Gəncəviyə həsr edilmiş özəl sayında dərc edilmiş məqalələr içərisində professor Ahmet Kartalın “Gəncəli Nizaminin Məsnəvilərində “Türk” Kavramı” məqaləsi də diqqəti cəlb edir. Zəngin materiallar əsasında yazılan və dünya nizamişünalığında ən çox müzakirə olunan bu məsələ ətrafındakı bir çox mətləbləri ehtiva edən məqalədə Nizami şeirində “türk” ləksininin daşdığı məna çalarları: xalq adı, gözəllik, qəhrəmanlıq, ədalət və igidliyin “sinonimi” kimi işlənməsi, Türk toponimlərinin, türk dili faktının elementlərinin - şəkilçi, isim və feillərin işlədilməsi, türk milli mədəniyyətinə, adət-ənənələrinə aid söz və ifadələrin, xüsusilə, folklor örnəklərinin işlənmə xüsusiyyətlərinə dair şairin əsərlərindən gətirilən əyani nümunələrə əsaslanan dəyərli fikirlərin bir arada təhlil olunması xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Müəllif məqaləsinə Müizzü Səmərqəndi, Zəməxşəri, Mahmud Kaşğarlı kimi Şərq mütəfəkkirlərinin Türklər, onların digər soyköklü xalqlardan fərqli və özünəməxsus cəhətləri, türk dövlət quruculuğu ənənələri və s. haqqındakı fikirləri sanki Nizami şeirində təbii olaraq ifadəsini tapmış türklüyün proloqu kimi incələmişdir.

Məlumdur ki, bu coğrafiyada fars dilinin yayılıb intişar tapmasında geniş əraziləri öz hakimiyyətlərinə tabe etmiş qüdrətli Türk sultanlarının böyük rolu olmuşdur. Sultan Mahmud Qəznəvinin fars şairi Firdovsiyə İran şahlarının tarixindən əsər yazmağı tapşırması, sonuncu böyük səlcuq sultanı Səncər, Xarəzmşah Atsız kimi adları tarixə əbədi yazılmış hökmdarların özlərinin də fars dilində şeirlər yazmaları təbii olaraq saraylara toplaşan şairləri də bu dildə yazıb-yaratmağa daha çox üstünlük vermək məcburiyyətində qoymuşdur. Professor Əhməd Kartalın da sözügedən mövzuya məhz bu nöqtəyi-nəzərdən yanaşması obyektiv reallığın elmi cəhətdən qiymətləndirilməsi deməkdir.

Daha sonra Şərq ədəbiyyatında ilk dəfə olaraq Nizami Gəncəvi poeziyasında özünü göstərən və hətta Nizamidən bir neçə əsr sonra da rast gəlinməyən qadına yüksək münasibət, onu tək cə ailədə deyil, dövlət məsələlərində də sözü keçən, hörmət və ehtiram göstərilən, hökmdara məsləhətlər verən, sevgisinin ardınca heç nədən qorxub çəkinmədən ölkələr aşan qəhrəman, igid xarakter kimi təsvir etmək və s. kimi məqamların kökünün məhz qədim türk dastanlarından gələn motivlərlə əlaqələndirilməsi çağdaş nizamişünaslığın yekdil qəbul etdiyi mülahizələrdəndir: “Dede Korkut Hikayeleri”ndeki Türk kadınlarıyla Nizami`nin mesnevilerindeki türk kadınları hüviyyət olaraq birbirlerine benzemektedirler” (“Qardaş qələmlər”, sayı 174, səh. 31).

Ahmet Kartalın məqaləsi ilə bağlı bir məsləyə də toxunmadan keçilməz. Təfəkkür və dilin əlaqəsi (yazılı və şifahi dil eyni dərəcədə) hər kəsə məlum fizioloji-psixoloji proses olduğundan bu barədə geniş bəhs etmədən yalnız onu qeyd edək ki, insan hansı dildə danışmasından asılı olmayaraq doğma (və dil açdığı, ailədə daima ünsiyyətdə olduğu) dildə düşünür. Başqa dildən istifadə edərkən qeyri-ixtiyari olaraq “daşlaşmış” ifadə və deyimlər ana dildə olduğu kimi tərcümə olunur. Nizami şeirində də bunun ən gözəl nümunələri türk atalar sözlərinin fars dilində “kalka” yolu ilə tərcümə edilərək işlədilməsidir. Təqdirəlayiqdir ki, bu məqam da professorun diqqətindən kənar qalmamışdır və o, bu əhəmiyyətli tezisi şairin əsərlərindən seçilmiş çoxsaylı bədii nümunələrlə bir daha təsdiq etmişdir.

Ümid edirik ki, “Qardaş qələmlər”in hər sayı kimi dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəviyə həsr olunmuş “Haziran sayı”ndakı dəyərli, elmi fakt və mənbələr əsasında yazılmış digər məqalələr də xalqın milli-mənəvi dəyərlərinin, tarixi keçmişinin təcəssümü olan bədii sənət örnəklərini, o cümlədən də Gəncəli ustadın zəngin irsini öyrənmək arzusunda olan oxucular tərəfindən böyük maraqla qarşılanacaq və yeni biliklərin geniş auditoriyaya yayılması üçün, həmçinin gələcək tədqiqatlar üçün etibarlı mənbəyə çevriləcəkdir.

“Qardaş qələmlər” jurnalının Nizami Gəncəviyə həsr olunmuş xüsusi buraxılışı qardaş Türkiyə Cümhuriyyətinin, türk millətinin Azərbaycan xalqına və onun böyük oğlu, dünya şöhrətli sənətkar Nizami Gəncəvinin şəxsiyyətinə və sənətinə yüksək ehtiramının əməli ifadəsidir.

İnanırıq ki, “Qardaş qələmlər” jurnalının Nizami Gəncəvi xüsusi buraxılışı dahi sənətkarın dünyada Azərbaycan şairi kimi tanılmasında mühüm rol oynayacaqdır.

“Qardaş qələmlər” jurnalının Nizami Gəncəvi sayı müstəqillik dövrü Azərbaycan-Türkiyə ədəbi-mədəni və elmi əlaqələrinin əhəmiyyətli və parlaq bir səhifəsidir.

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, dahi sənətkar Nizami Gəncəvinin tədqiq edilərək öyrənilməsinə, dünya miqyasında təbliğ olunmasına görə “Qardaş qələmlər” jurnalının baş redaktoru, tanınmış türk ziyalı Yakup Ömərögluna və jurnalın redaksiya heyətinə, əməkdaşlarına göstərdikləri böyük xidmətə görə Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun bütün kollektivinin dərin minnətdarlığını bildirməyi də özümə şərəfli borc hesab edirəm.

“Ədəbiyyat qəzeti”, 2021, 13 sentyabr